

Мекебаев Т.Қ.
**Қазақстандағы уақытша
үкіметтің билік орындарының
қоғамдық ұйымдармен
байланысы**

Мақалада Қазақстандағы Уақытша үкіметтің билік орындарының қоғамдық ұйымдармен байланысы мәселесі қарастырылған. Бүгінгі таңда Уақытша үкімет билік орындарының қоғамдық-саяси ұйымдармен қатынасын, ол қатынастың қалыптасу және өзгеру динамикасын талдап көрсету – тарих ғылымының бірден-бір міндеті. Ресей империясының құрамындағы барлық отар елдер сияқты қазақ халқы да Уақытша үкіметке барынша қолдау көрсетеді. Қазақ оқығандарының өкімет билігіне қол жеткізуі, ұлттық қоғамдық-саяси ұйым – қазақ комитеттерінің өмірге келуі, тұңғыш ұлттық саяси партияның құрылуы және оның автономия үшін күресі, зиялылардың земство-лық басқару жүйесін орнатуға атсалысуы. Құрылтай жиналысы сайлауына қатысуы сияқты саяси оқиғалар ағымы Уақытша үкімет тұсында жүзеге асады.

Мақалада зерттеу еңбектеріне негізделі отырып, Қазақстанда Уақытша үкімет өзінің саясатын жүзеге асыруда сүйенген қазақ комитеттері, мұсылмандар комитеті және тағы басқа қоғамдық негіздегі ұйымдардың қызметі сипатталады. Сонымен қатар, мақалада 1917 жылы Ақпан төңкерісінен кейін түрлі ұлттық, қоғамдық негізде құрылған ұйымдар мен өкімет органдарының қарым-қатынасы қарастырылады.

Түйін сөздер: Уақытша үкімет, Ақпан төңкерісі, Құрылтай жиналысы, Қазақ зиялылары, Түркістан өлкелік комитеті, қазақ комитеттері, мұсылмандар комитеттері.

Мекебаев Т.К.
**Communication of the
Temporarily Government with
non-overnmental organizations
in Kazakhstan**

The article discusses the relationship of the Temporarily Government with non-governmental organizations in Kazakhstan. To date, studies of development, the dynamics of the relationships of the authorities of the Temporarily Government with the socio-political organizations is one of the important problems in historical scholarship. Kazakhstan, like other colonial states supported the Temporarily Government. The Temporarily Government took a number of important political events: the service of Kazakh intelligentsia in the government, the establishment of socio-political organization – Kazakh Committee, the organization of the first national political party and fight in the way of achieving autonomy, participation in elections uchereditelnogo meeting. Also, the article examines the relationships of the relationships of social organization, which appeared after the February Revolution of 1917 with the government.

Key words: the Temporarily Government, the February Revolution, the Constituent Assembly, the Kazakh intelligentsia, Turkestan regional government, Kazakh committees, Muslim committees.

Мекебаев Т. К.
**Связь органов власти
Временного правительства
с общественными
организациями в Казахстане**

В статье рассматривается связь органов власти Временного правительства с общественными организациями в Казахстане. На сегодняшний день исследование становления, динамики развития взаимоотношения органов власти Временного правительства с общественно-политическими организациями является одной из важных задач в исторической науке. Казахстан, как и остальные колониальные государства, оказывала поддержку Временному правительству. При Временном правительстве произошли ряд важных политических событий: служба представителей казахской интеллигенции в органах власти, становление общественно-политической организации – казахского комитета, организация первой национальной, политической партии и борьба на пути достижения автономии, участие в выборах учредительного собрания. А также, в статье рассматриваются взаимоотношения общественных организации, которые появились после Февральской революции 1917 года с правительственными органами.

Ключевые слова: Временное правительство, Февральская революция, Учредительное собрание, Казахская интеллигенция, Туркестанское краевое правительство, казахские комитеты, мусульманские комитеты.

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ
УАҚЫТША ҮКІМЕТТІҢ
БИЛІК
ОРЫНДАРЫНЫҢ
ҚОҒАМДЫҚ
ҰЙЫМДАРМЕН
БАЙЛАНЫСЫ**

Ресейдегі 1917 жылғы Ақпан төңкерісі империализм бұғауындағы халықтар өмірінде аса елеулі оқиға болғаны белгілі. Айтар болсақ патша өкіметінің құлауын, әсіресе, отарлық тәуелділіктегі елдер қуана қарсы алады, отарлық азабын шеккен оларға енді жаңа әділетті дәуір туатындай, ескі отарлық саясат пен теңсіздік, өздерін «бұратана» деп жүре тыңдайтын чиновниктік аппарат біржола жойылатындай көрінеді.

Ресей империясының құрамындағы барлық отар елдер сияқты қазақ халқы да Уақытша үкіметке барынша қолдау көрсетті. Қазақ оқығандарының өкімет билігіне қол жеткізуі, ұлттық қоғамдық-саяси ұйым – қазақ комитеттерінің өмірге келуі, тұңғыш ұлттық саяси партияның құрылуы және оның автономия үшін күресі, зиялылардың земстволық басқару жүйесін орнатуға атсалысуы. Құрылтай жиналысы сайлауына қатысуы сияқты саяси оқиғалар ағымы Уақытша үкімет тұсында жүзеге асады. Айтар болсақ Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаев Тарих толқынында еңбегінде Жаңа Ресейдің Уақытша үкіметі империялық ұлт саясатының зардаптарын жою үшін нақтылы шаралар қолданды. 1917 жылғы 20 наурызда ол Ресей азаматтарының діни сеніміне, діни оқуына немесе ұлтына қарай қойылатын шектеу атаулының бәрін жойды. 1917 жылғы 17 сәуірде құрамында Н.Н. Щепкин, Ә. Бөкейханов, М. Тынышбаев, С.Н. Максұтов, тағы басқа зиялылар Түркістан комитетін құрды. Осының сыртында «Алашорда» көсемдерін Уақытша үкімет әр мерзімде Торғай облыстық комиссарлығына, Семей облыстық комиссарлығына және басқа басшы қызметтеріне тағайындады. Саяси көзқарасы жөнінен эсер-кадет блогына жанасатын қазақ зиялы қауымының өкілдері тұңғыш рет Қазақстанды басқару органдарының құрамына кірді. Сөйтіп, өлкенің саяси өміріндегі Алаш қозғалысының ұстанған жолы мойындалды деп келтірген [1, 171 б].

Осындай халқымыз үшін аса маңызды тарихи оқиғаларға толы кезеңнің зерттелуі әлі күнге дейін зерттеуді қажет етеді. Әсіресе, Уақытша үкіметтің Қазақстандағы билік орындарының қоғамдық-саяси ұйымдармен қарым-қатынасы зерттеушілердің назарынан тыс қалған тақырыптар қатарына жатады. Мәселеге мұндай қатынастың түп төркінен, әрине, кеңестік тарих ғылымында Уақытша үкімет орындарының қызметіне бай-

ланысты қалыптасқан бір жақты, тар партиялық көзқарастан іздеген жөн. Рас, кеңестік тарихшылар Ресейде патша үкіметінің құлауы және оның шет аймақтарға әсері туралы аз жазған жоқ. Негізгі мақсаты – Ресей жұмысшыларының гегемондық рөлін марапаттау, орыс халқының артта қалған елдерге көмегін жан-жақты көрсету болған кеңестік дәуірдегі еңбектерде Уақытша үкімет тұсындағы қазақ қоғамының шынайы көрінісін объективті ашу мүмкін емес еді.

Еліміздің өз тәуелсіздігін жария етуі, соған байланысты қоғамдық өмір мен ғылымда қалыптасқан қолайлы жағдай тарихтанудағы басқа да өзекті мәселелер сияқты Қазақстандағы Уақытша үкімет тұсындағы қазақ қоғамының шынайы көрінісін объективті ашу мүмкін де емес еді. Еліміздің өз тәуелсіздігін жария етуі, соған байланысты қоғамдық өмір мен ғылымда қалыптасқан қолайлы жағдай тарихтанудағы басқа да өзекті мәселелер сияқты Қазақстандағы Уақытша үкіметтің қызметін де объективті тұрғыдан талдауға жол ашып отыр. Міне, осыған байланысты тәуелсіздік алғаннан кейін қазақ зиялыларынан Уақытша үкімет тұсындағы қызметін бүгінгі қоғамдық сұранысқа сай зерттеуде тың еңбектерді дүниеге келтірді. Сондай зерттеулердің бірі К. Нұрпейісовтің «Алаш һәм Алашорда» еңбегі [2].

Зерттеуші 1917 жылғы қазақ қоғамындағы өзгерістерді дәлелді түрде сипаттай келе, Уақытша үкімет пен Кеңес өкіметі жүйесінің қалыптасуын, олардың ара қатынасын тереңірек, әрі жаңа көзқарас тұрғысынан дәлелді көрсете білген. Ғалым өз еңбегінде «Уақытша үкіметтің өлкедегі ұлттық тірегі – 1917 жылдың наурыз айының ортасынан құрыла бастаған Қазақ және мұсылман комитеттері болды» деп дәлелді жазады [1, 80 б].

Уақытша үкімет тұсындағы Қазақ зиялыларының қоғамдық – саяси қызметі туралы оң пікір қалыптастыруға атсалудың ішінен М. Қойгелдиевтің еңбегін бөліп айтуға болады [3, 238-293 бб]. Ол Ә. Бөкейханов пен М. Тынышбаевтың комиссарлық қызметіне арнайы тоқталып өтеді [3, 293 б]. Бұл еңбекте қазақ комиссарлары ел жайын жақсы білетін, терең және тәжірибелі саясаткерлер ретінде көрсетіледі. Бүгінгі таңда Уақытша үкімет билік орындарының қоғамдық-саяси ұйымдармен қатынасын, ол қатынастың қалыптасу және өзгеру динамикасын талдап көрсету – тарих ғылымының бірден-бір міндеті. Ақпан төңкерісі елде саяси жүйені өзгертіп, республикалық құрылысқа көшуге жағдай жасаумен қатар империяның орталығында да, сондай-ақ кең байтақ жерлерде созылып

жатқан ұлттық отар аймақтарда да барлық саяси күштердің, қоғамдық ұйымдардың жанданып, бұқаралық сипат алып, әрекет етуіне өз ықпалын тигізеді. Осының нәтижесінде елде азаматтық келісімге келуге белгілі бір мүмкіндіктер туады.

1917 жылы Ақпан төңкерісінен кейін түрлі ұлттық, қоғамдық негізде құрылған ұйымдар мен өкімет органдарының қарым-қатынасы қандай еді?

Ақпан төңкерісі – Ресей империясының барлық саяси жүйесіне тән дағдарыстың заңды нәтижесі. Патшалық тәртіптің құлауы елде сапалық тұрғыдан жаңа саяси жүйе құруға мүмкіндіктер туғызады. Империяда бұрыннан орын алып келген «біртұтас және бөлінбес Россия» идеясы мен соған негізделген мемлекеттік саясатқа сызат түсе бастайды. Ақпан жеңісінен кейін жаңа таптық, әлеуметтік, ұлттық және партиялық, көп жағдайда бір біріне қарсы болған мақсат – мүдделерді жақтайтын күштер саяси күрес алаңына шығады [2, 74 б.].

Елдегі шешімін күткен ұлттық автономия, жер, азық-түлік, оқу-ағарту, тіл, дін және тағы басқа көптеген мәселелерді өз міндет-мақсаттарына, бағыт-бағдарламаларына арқау еткен қоғамдық-саяси ұйымдар, ұлттық құрылымдар өз мүдделерін жүзеге асыруда өкімет органдарымен қарым-қатынасқа түседі. 1917 жылы Ресейдің бір жерлерінде бейберекеттікке жол берілсе, екінші жерде өкімет билігі әйтеуір бір ұйымның қолына өтеді, үшінші жерде қос өкімет, үш өкімет немесе қанша ұйым мен мекеме болса, сонша өкімет болады [4, 69 б.].

Қазақстанда Уақытша үкімет өзінің саясатын жүзеге асыруда қазақ комитеттеріне, мұсылмандар комитеті және тағы басқа қоғамдық негіздегі ұйымдарға сүйенеді. Ал осы ұйымдардың ішінде Уақытша үкіметтің ұлттық тірегі болған қазақ комитеттері мен мұсылман комитеттері, сондай – ақ Ұйғыр – Дүнген (тараншы – дүнген), қырғыз уездік комитеттері (Пржевальск, Пішпек уездері Жетісу облысы құрамында болған) сияқты ұлттық және діни негізде құрылған ұйымдар бар еді. Кейбір кеңестік зерттеушілер бұл ұйымдарды оқшау ұлттық құрылым, Уақытша үкіметтің сойылын соғып, көзсіз қолшоқпары болады деген сипатта көрсетіп келді.

1917 жылдың наурыз айынан бастап жер-жерлерде бой көтере бастаған қазақ комитеттері Уақытша үкіметке барынша қолдау көрсетеді. Алайда қазақ комитеттері өкілдері Уақытша үкіметтің жергілікті органдары болған облыстық және уездік атқару комитеттеріне мүше болып кіріп, ұлттық саясатын қазақ съездері бекітіп,

бағыт-бағдарлама беріп тұрған. Орал облыстық қазақ атқару комитетінің Жарғысында «ұйымның мақсаты – қазақ халқын жаңа құрылыстың негіздерімен таныстыру және оны жүзеге асыру, құрылтай жиналысына әзірлеу» делінеді. Осы құжатта қазақ комитеттерінің Уақытша үкіметтің жергілікті ұйымдармен қарым – қатынасы былайша айқын көрсетілген: «комитеттер (қазақ) өзінің қызметіне қатысты мәселелер бойынша басқа мекемелермен және ұйымдармен өзара қарым-қатынаста болады. Облыстық қазақ комитеті өзінің өкілдерін Оралдағы атқару комитетіне, болыстық және ауылдық комитетімен, уездіктер – уездік атқару комитетімен қарым-қатынаста болады» [5]. Осы Жарғыға сай қазақ комитеттері атқару комитеттеріне өз адамдарын кіргізеді. Мысалы, Ж. Ғаббасов Семейде, Ж. Ақбаев Қарқаралыда атқару комитеттеріне мүше болып кіреді. Ақмола облыстық атқару комитетіне Қазақ комитеті 10 адамды өкіл қылып кіргізеді [6]. Қазақ комитеттерінің ұсынуы бойынша үкіметтің жергілікті органдары құрамына кіргендер қазақ қоғамына байланысты мәселелерге тікелей араласып, көбіне істің қазақтың пайдасына шешілуіне септігін тигізеді. Екі жақ өкілдері бірден және барлық мәселелер бойынша тіл табысып кете алмаған. Отарлық аппарат чиновниктері мен ұлттық интеллигенция өкілдері арасында қырғи қабақтық пен келіспеушілік те болмай қалған жоқ, мұндай жағдайлар Оралда, Қостанайда, Қарқарылыда, тағы басқа жекелеген қалаларда орын алған [2, 74 б]. Комиссарлар мен атқару комитеттері қазақ комитеттері қойған талаптарға жүрдім – бардым қарап, уақытында шешпей, созбаққа салады, шешкен жағдайда негізінен өздеріне қолайлы жағына бейімдейді. Әйтсе де жергілікті халық өзінің бар талап тілегін осы қоғамдық негізде құрылған мекемелер арқылы іске асыруға ұмтылады. Жетісу, Сырдария қазақ комитеттеріне жергілікті халықтың күнделікті тұрмыс – тіршілігіне, әсіресе, жер мәселесіне байланысты шағымдар түсе бастайды [7, 78-79 бб.].

Уақытша үкімет мекемелері үшін Жетісуда 1916 жылдан кейін қалыптасқан халықтар арасындағы өшпенділікті мүмкіндігінше басқа арнаға түсіріп, ымыраластыру, өзара ынтымақ пен келісімге келтіру бірінші кезектегі міндет болатын. Мұны қазақ комитеттері мен мұсылмандар комитеттері де жақсы түсінеді. Уақытша үкіметтің Түркістан комитеті де 1917 жылы 25 көкектегі мәжілісінде Жетісу облысындағы ұлтаралық шиеленістің ауыр оқиғаларға соқтырып отырғанын талқылай келе, көтерілістің ауыр салдарын

жою шараларын қарастырады. Осы мәселеге байланысты жергілікті халықтың жайын жақсы білетін Түркістан комитетінің екі мүшесі – М. Тынышбаев пен О. Шкапский Жетісуға жіберіледі. Оларға халықтар арасында өзара сенім орнату, қалыпты тұрмыс жағдайын жасауға ықпал ету тапсырылады [7, 79 б.].

Жетісудағы 1916 жылғы көтеріліс зардаптарын жою Уақытша үкімет органдары қызметкерлеріне де, қазақ комитеті сияқты ұлттық негіздегі қоғамдық ұйымға да оңай соққан жоқ. Мысалы, 1917 жылғы Ақпан төңкерісінен кейін 24 наурызда құрылған Жетісу қазақтарының атқару комитеті Қытайдан қайтқан қазақ – қырғыздың жағдайымен санаспастан, олардың мүддесін ескерместен біржақты талаптар қойып, «қазақ халқы 1916 жылғы көтерілістің шығындарын өтемесе және бұдан былай орыстарға қазақтардың тимеуіне кепілдік берілмесе, осы айтқан талаптарымыз орындалмаса, бейбітшілік тек жаңа ұрпақтар кезінде болуы мүмкін» деген мәселені ашық қояды [8]. Жетісу қазақ комитеті Ресейдің казактар партиясы бағдарламасын қуаттап, олардың томаға-тұйық, сословиелік ұйымын сақтауға, «әділетсіз» алынған жерлерді қайтаруға, қазақтар автономиясының жеріне ешкімнің қолы тимеуіне, тағы басқаларға қол жеткізу қажеттігін алға тартады.

1917 жылы Жетісу қазақ әскерлері құрамында 45 мың адам, қарамағында 681 мың десятина жер бар еді. Комитет Уақытша үкіметті және бір палаталы атқарушы билігі бар парламенттік республиканы жақтайды [9, 12 б]. Казактар арасында саяси дифференциация өте жай жүреді, еңбекші казактар көбі офицер – казак билеушілері ықпалында қалады. Уақытша үкімет органдары казактың комитетімен, жалпы олардың құқықтарымен санасып отырады. Талай жылдар бойы отарлық тонаушылық пен зорлық – зомбылық жағдайында тәрбиеленген санаға жергілікті халықтың мүддесінен гөрі орыстың үстемдігі жөнінде көбірек пікір енгізіліп, бұратана халықтан қажет нәрсенің бәрін тартып алуға болады деген сенім қарапайым құқық дәрежесіне жетеді [10, 62 б.]. Патша өкіметінің отарлық саясатының ықпалы Уақытша үкімет тұсында бірден жойылып кете қоймады. Жергілікті халықтың мүддесі құқықтық жағынан көбіне қорғаусыз қалатын. Қырғыз халқының қайраткері Белек Солтонаев өзі куә болған жағдайды былайша баяндайды: «Керенский заманында болған өкімет арыз қылсақ, ұқпады. «1916 жылғы қолыңмен істегеніңді енді қаныңмен төле (Сам наварил кашу, сам и расхлебывай)», – деді. Қашқындарды өлтіріп

жатқан мұжықтарға астыртын жәрдемші болды [11, 131-132 бб.].

Расында Уақытша үкіметтің жергілікті басқару орындарында, мысалы переселен мекемелерінде патша үкіметі тұсында отарлық саясаттың қолшоқпары болған чиновниктер аз емес еді. Олар жаңа үкімет тұсында да бұрынғы «бұратана есебінен шешу» позициясын жалғастыра береді.

Кереку уездік комиссарлары Қайдалов майданнан қайтып келе жатқан қазақ жігіттерін орынсыз тексеріп, жеке заттарын тартып алған. Семей облыстық атқару комитеті бастығы Ляшкевичтің (қазақ комитетінің өтініші бойынша) жасаған ескертпесіне «қазақтардың өтірігінің бірі» деп жауап қайтарады [12, 215-216 пп.]. Үкімет тарапынан ешқандай кедергі көрмеген солдаттар Пішпек уезіне қарасты Георгиевка селосында да өз беттерінше тінту жүргізіп, елдің дүние – мүлкін тонап, ақшаларын тартып алып, бірнеше адамды бір түнде қырып салған [13, 51-п.].

Жетісудағы жағдайға байланысты 1917 жылы қазанда Пішпекте төрт мұсылман ұйымы: Пішпек уездік қырғыз-қазақ комитеті, «шуро-и-ислам» мұсылмандар комитеті, дүнгендердің «Егінші» одағы және «Бұқара» одағы мүшелері бірігіп, кеңес өткізіп, Уақытша үкіметтің жергілікті өкімет органдарының барлық ескерту шараларына қарамастан орыстардың зорлық-зомбылық әрекеттерін тоқтатпай тұрғанын баса көрсетеді. Солдаттардың соңын ала шаруалар да «былтырғы төгілген қанның кегін аламыз» деп, қарулы тобыр құрып, жүгенсіз қимыл-әрекеттердің аумағын кеңейте түскенін ашына мәлімдейді. Жүгенсіздікке қарсы күресуге өкімет органдары мен ұлттық ұйымдардың шамасы келмеуі әскери шенділердің қарама-қайшы іс-қимылынан деп көрсетеді.

Қоғамдық ұйымдардың бұл біріккен Кеңесі Түркістан өлкелік комитетінің комиссары О. Шкапский мен әскери комиссар Ивановтан көмек сұрап, облыстағы мұсылмандар мәселесіне жауапкершілікпен қарауға шақырады. Жергілікті билік орындары мен ұлттық, мұсылмандық ұйымдар, өзге қоғамдық саяси бірлестіктер бас қосып, күш біріктіріп кіріскен әрекеттері орталық өкімет тарапынан қолдау таппайды. Мысалы, «селолық комитет мүшелерінен Уақытша сот құрып, орыс бандасын ауыздықтауды тездетейік» деген Түркістан өлкесі комиссарлары М. Тыншышбаев пен О. Шкапскийдің екі рет жасаған ресми ұсынысына Юстиция министрлігі жауап қайтармайды.

Осылайша барлық маңызды, ұлттық мәні бар істердің орталыққа барып тұйықталып қала беруі ұлттық ұйымдарды мәселені дербес шешу-

ге итермелейді. Мұндай дербестікке ұмтылу өз адамдарынан тұратын сот құрылымдарын құруға талпынушылықтан байқалады. Облыс көлемінде қазақ арасындағы мәселелерді қарау үшін Семейде облыстық қазақ соты құрылады. Жергілікті жерлерде қазақ соттарын құруға талпынушылық дербестікке ұмтылудан әрі қазақ мәселесінің шешілуі ұзаққа созылып, кейін мүлдем жауапсыз қалуы жағдайынан туындаған еді.

Дегенмен, ел арасындағы кейбір жұмыстар Уақытша үкіметтің атқару комитеті мен ұлттық құрылымдардың күш біріктіру нәтижесінде шешімін тауып жатады. Үржар уездік атқару комитеті ат ұрлау мәселесін қарау үшін барлық болыстардан екі делегаттан және бөлімшелік қазақ комитетінен өкілдер шақырып, ұсыныстар жасап, біршама істерге ұйтқы болады. Осы жолы Үржар бөлімшелік қазақ комитетінің, үржар мұсылмандары біріккен комитетінің төрағасы Салық Аманжолов заңгер ретінде халықтық тәжірибені жақсы білетіндігімен көзге түседі [14, 67-70 пп.].

Уақыт өте келе Уақытша үкіметтің қолынан саяси билік біртіндеп ажырай береді. Пәрменді биліктің болмауынан құрамына әртүрлі қоғамдық ұйымдар кірген делегаттар кеңесі, қоғамдық қауіпсіздік комитеті, тағы басқа құрылымдар жергілікті өкімет билігін қолға алуға тырысады. Барлық ұйым өкілдері бас қосқан ортада жергілікті жер бойынша түрлі істер қаралып, тиісті шешімдер қабылданып жатады. Алайда қазақ халқы үшін өмірлік маңызы бар жер, автономия, тіл, тағы басқа мәселелер Құрылтай жиналысына дейінгі уақытқа қалдырыла береді. Уақытша үкіметтің Қазақстандағы жергілікті билік орындары мен қазақ комитеттері, мұсылмандық комитеттер, комитеттері тағы басқа ұйымдардың қарым-қатынасы өзара үйлесімге әрі қайшылыққа толы еді. Мұндай екі жақты байланыстың себебі, біріншіден, айтылған ұйымдардың бәріде Уақытша үкіметті қолдады, қуаттады, айтылған ұйымдардың бәрі де, екіншіден, жергілікті мәселелерді, нақтырақ айтсақ, ұлттық зәру мәселелерді шешуге қайшылықтар, талас-тартыстар көбейіп, ортақ тұжырым жасау қиынға соғады. Уақытша үкіметтің жергілікті билік орындарындағы комиссарлары Қайдалов, Войшивилло сияқты кертартпа күштері билікті қолда ұстағысы келсе, жергілікті халықтан тұратын қоғамдық негіздегі ұлттық ұйымдар өздеріне тиісті істерді дербес шешуге ұмтылады. Осындай қайшылықтан туындаған өмірлік мәні бар мәселелердің Құрылтай жиналысы қарауына қалдырыла беруі халықтың тағатын тауысады. Қазақтың ұлттық мәселелері уақыт өте келе автономияға қол жеткізгенде ғана шешілетіні айқындала түседі.

Әдебиеттер

- 1 Назарбаев Н.Ә. Тарих толқынында. – Алматы: Атамұра, 2003. – 288 б.
- 2 Нұрпейсов К. Алаш һәм Алашорда. – Алматы: Ататек, 1995. – 256 б.
- 3 Қойгелдиев М.Қ. Алаш қозғалысы. – Алматы: 1995. – 368 б.
- 4 Герасименко Г.А. К вопросу о двоевластии в стране // Октябрьская революция. Народ: её творец или заложник? Москва. – 1992. – 68-83 стр.
- 5 ҚР ОММ. 14-қор, 3-тізбе, 2-іс. 21-п.
- 6 Слово трудового крестьянства. 1917, 1 октября.
- 7 Бөкейханов Ә. Шығармалар. – Алматы: Қазақстан, 1994. – Т.1. – 384 б.
- 8 ҚР ОММ. 39-қор, 2-тізбе, 26-іс. 46-49-п.
- 9 Абдилов М. История казачества Казахстана. – Алматы: 1994.
- 10 Сафаров Г. Колониальная революция. Опыт Туркестана. Москва: – 1921.
- 11 Солтонаев Б. Қзыл қырғыз тарихы. Бишкек: – 1993. 2-кітап.
- 12 ҚР ОММ. 992-қор, 1-тізбе, 3-іс. 215-216-пп.
- 13 ҚР ОММ. 9-қор, 1-тізбе, 90-іс. 51-п.
- 14 ҚР ОММ. 9-қор, 1-тізбе, 22-іс. 67-70-пп.

References

- 1 Nazarbayev N.A. Tarih tolkynynda.- Almaty: Atamura, 2003. – 288 b.
- 2 Nurpeisov K. Alash ham Alashorda. – Almaty: Atatek, 1995. – 256 b.
- 3 Koigeldiev M.K. Alash kozgalysy. – Almaty: 1995. – 368 b.
- 4 Gerasimenko G. A. K voprosu o dvoevlastii v strane // Oktyabrskaya revoliucia. Narod: ee tvorec ili zalojnik? Moskva. – 1992. – 63-68 str.
- 5 KR OMM. 14-kor, 3-tyzbe, 2-is, 21-p.
- 6 Slovo trudovogo krestyanstva. 1917, 1 oktyabrya.
- 7 Bokeihanov A. Shygarmalar. – Almaty: Kazakhstan, 1994. – T.1. – 384 b.
- 8 KR OMM. 39-kor, 2-tyzbe, 26-is. 46-49-p.
- 9 Abdirov M. Istoria kazachestva Kazakhstana. – Almaty: 1994.
- 10 Safarov G. Kolonialnaya revoliucia. Opyt Turkestana. Moskva: – 1921.
- 11 Soltonaev B. Kyzyl Kyrgyz tarihy. Bishkek: – 1993. 2-kitap.
- 12 KR OMM. 992-kor, 1-rtyzbe, 3-is. 215-216-pp.
- 13 KR OMM. 9-kor, 1-tyzbe, 90-is. 51-p.
- 14 KR OMM. 9-kor, 1-tyzbe, 22-is. 67-70-pp.